Nº8 Primavera 2022 Abril — juny

Girona Cultura

Entreactes

Ajuntament de Girona

Humanitats

Narcís Comadira (Girona, gener de 1942) ha fet 80 anys. Un aniversari que ve acompanyat de la publicació del darrer llibre de poemes, *Els moviments humans* (Ed. 62), el qual representa una mostra més de la seva extraordinària trajectòria, que l'ha convertit en el poeta viu més rellevant de Catalunya. També ha escrit assaigs, escrit assaigs, articles, teatre, ha fet traduccions i té, a més, una singular i pròdiga obra pictòrica. Catalunya l'ha reconegut amb premis tan destacats com el Nacional de Cultura i el Jaume Fuster, entre d'altres. I la UdG va atorgar-li, el 2018, el títol de doctor honoris causa per l'alta qualitat de la seva obra i pel seu insubornable compromís amb la llengua i la cultura catalanes.

Narcís Comadira

ENTREVISTADOR: JOAQUIM ARMENGOL ROURA
FOTÒGRAF: CARLES PALACIO

Has arribat mai a cap conclusió sobre què significa això de viure?

La vida és una cosa molt misteriosa i així, a simple vista, crec que està molt mal dissenyada. I la mort encara més. A mi el que m'agradaria és que em diguessin: "Mira, demà a les 12 h et moriràs." Llavors m'asseuria en una cadira, agafaria un llibre que m'agradés, posaria un disc... I després m'agradaria que la mort no fos allò de deixar un cos que es podrís, sinó que fos com si m'evaporés. Això és el que m'agradaria. Jo, si fos un dissenyador de vides i morts, ho hauria fet així. Però no ho soc. I per tant, el que ho ha dissenyat tot deu tenir alguna raó profunda i obscura que espero descobrir quan em mori. I si no és així ens haurem de fotre.

Tens fama de ser un pessimista integral, però et veig més com un realista lúcid.

Sí, potser sí. El que passa és que el món és una porqueria i, per tant, si ets realista acabes semblant pessimista.

Has escrit moltíssim, poesia, assaig, articles, teatre...

Sí, massa. He escrit massa i, per tant, s'ha acabat. I sobretot si quan surt un llibre m'han de marejar tant.

Com ara!

Sí, com ara. S'ha acabat del tot. Però suposo que no és el llibre el que ha provocat això. Perquè el penúltim va passar sense pena ni glòria. Potser no.

“...els poemes meus sorgeixen de l’experiència
i sempre, em sembla, a gairebé tots,
hi ha un pòsit moral, d’anàlisi o de voluntat
moral. Per tant, potser sí que es podria
dir que amb això soc parent d’en Gabriel.”

Fins i tot va tenir alguna crítica dolenta. D’aquest he decidit no llegir-ne cap. Crec que *Els moviments humans* està molt bé, i ja poden dir el que vulguin.

Els moviments humans és un llibre important i penso que quedarà. Tot i l’epíleg “Fantasmes a la nit”, trobo que és un llibre obert, que no tanca res.

Sí, és clar. Perquè a mi els poemes em van perseguint. I a vegades se me n’imposa un. I doncs, què li vols dir, no? I a vegades en voldria fer un i no em surt. Per això hi ha un poema que diu: “Vols venir d’una vegada! I deixar que t’escrigui per veure si m’allibero d’aquesta persecució.”

El llibre connecta amb els anteriors, recull molts temes de la teva poesia. M’ha fet pensar en *En quarantena*.

Home, sí. Crec que tots estan connectats. És possible. Perquè allà era una quarantena diguem-ne mental, de fer els quaranta anys. I aquesta ha estat una quarantena obligada per la pandèmia i fer-ne vuitanta. Que és el doble. És possible que siguin dos llibres connectats. Com que no faig llibres predissenyats, sinó que jo vaig fent poemes. I quan veig que ja n’hi ha prou miro com els ordenaré. I aquesta vegada se’m va acudir imitar en Gabriel Ferrater i ordenar-los per ordre alfabètic de títols.

Ets un poeta de l’experiència, moral?

Home, evidentment els poemes meus sorgeixen de l’experiència i sempre, em sembla, a gairebé tots, hi ha un pòsit moral, d’anàlisi o de voluntat moral. Per tant, potser sí que es podria dir que amb això soc parent d’en Gabriel. Tot i que jo escric d’una manera molt diferent a la seva. M’ha influït d’una manera que no és rastrejable. Formalment escric d’una manera molt diferent. Crec que ell tenia poca orella i, per tant, tot el relacionat amb la melodia el posava neguitós. A ell, els poetes que surten de Petrarca no li agradaven. I em sembla que jo sí que surto de Petrarca, perquè m’agrada la música de la mètrica i tot això. I després, jo tinc una mena de vessant, diguem-ho així, metafísic. Cosa que a ell li posava els pèls de punta. I és per això que quan li vaig donar a llegir *El verd jardí* em va dir: “Està molt bé, em sembla que tens alguna cosa a dir. Hi ha dos poemes, però, que no m’agraden, *La catedral* i *Meditació de novembre*.” Que són dos poemes una mica metafísics. I llavors li vaig dir: “Si et sembla els trec”. “No, no!”, em va dir. “Un poeta s’ha de comprometre i ensenyar el que fa. Potser aquests poemes no són prou reeixits, però potser d’aquí en surt alguna altra cosa.” I no els vaig treure, evidentment.

Hi havia algú altre a qui donaves a llegir els poemes?

Els primers, a José Mª Valverde. I als amics.

Que està relacionat amb Ferrater, no?

Sí, va ser Valverde qui ens va presentar en Gabriel. I Valverde ens va dir que havíem d’escriure en vers i amb els accents ben posats i tot això. I després quan vaig conèixer Ferrater em va dir el mateix. L’ofici era molt important. I aquest és el gran ensenyament.

Oi que vau tenir en Gabriel vivint a casa?

Sí. L’any 70. Nosaltres, la Dolors i jo, vivíem a Sarrià, al carrer Monterols. Ell va anar a la tancada d’intel·lectuals a Montserrat. Jo no hi era perquè no era un *homo politicus*. Després ho vaig ser una mica perquè en Xavier Folch m’hi va mig obligar. En Ferrater es va acollonir, ell tenia molta por de la policia, que els

grisos anessin a casa seva i li agafessin el passaport, que no feia servir perquè no anava mai enlloc. Però ja ho entenc, en aquella època tenir un passaport era un símbol de llibertat. I ens va demanar si el podíem tenir a casa uns dies. S'hi va estar vuit o deu dies. Fins que va decidir que ja n'hi havia prou i que ens emprenyava massa, perquè nosaltres feia poc que ens havíem casat, i tenia molta por de molestar-nos. I havent sopat, molt discretament, desapareixia. I nosaltres "Gabriel, on vas? Vine, vine! Xerrarem" I ens deia: "Oh, és que no us voldria molestar". Llavors venia i xerràvem. Un dia, recordo, li vam fer llegir Carner.

I què llegeixes últimament?

Ja fa temps que llegeixo Lowell. Vaig agafar un xarampió polonès de Herbert i Milosz, que són impressionants. I els últims temps d'estar tancats vaig llegir Auden i vaig traduir tres o quatre poemes d'ell. Auden m'agrada molt des que vivia a Londres. I algun poema meu de l'últim llibre és una mica audenià, un que es diu "Revetlla", que fa pensar en alguna cançó d'Auden. I després, aquests últims temps, he traduït un poema important i molt bonic que es diu "1 de setembre del 39". Un poema magnífic. I després un altre que m'agrada molt, "Gràcies, boira". Són poemes consistents, llargs En Ferrater va fer aquella entrevista amb Federico Campbell, en un llibre que es diu *Infame turba*. Ell hi parla de Lowell, i diu que Lowell no tenia sentit crític, i que ell, Ferrater, havia escrit alguns poemes més bons que alguns d'aquests dolents de Lowell. Diu, però, "Jo, comparat amb els seus grans poemes *soy una hormiguita*". O sigui que Lowell també el dec a Ferrater.

Fem un salt enrere?

Sí, ves allà on vulguis.

Com vas saber que realment series poeta?

No ho vaig saber i encara no ho sé. És una pura casualitat. Vaig començar a fer poemes en castellà. Després gràcies a l'escoltisme, vaig començar a llegir Maragall i vaig veure que el català lligava molt més bé amb el meu món, sobretot amb el Pirineu, *Les Pirinenques* de Maragall m'agradaven moltíssim. Aquella: " un prat ben verd sota d'un cel ben blau!/ I en les albes la gran bellugadissa/ de les fulles d'acer que el vent eriça". *Els goigs a la Verge de Núria*... I llavors vaig començar a fer alguna cosa en català, però no sabia ortografia perquè no havia passat per l'escola catalana. Per sort, a l'escoltisme, un nebot d'en Rafel Masó, l'arquitecte, en Ricard, ens feia classes de català. Allà vaig començar a estudiar-lo, i després al Seminari de Girona, als 17 anys. Allà el català era no diré vehicular del tot perquè la filosofia la fèiem en llatí.

Com veus la Girona d'ara?

La Girona d'ara no la conec. Hi vaig de tant en tant però la vida gironina no la conec. Hi ha moltes coses canviades. Bé, la part vella no ha canviat gaire. Les botigues sí, començant per la de casa, que no hi és. La de casa era una botiga molt gran i molt maca.

Vas conèixer en Pla, oi? I tots dos heu escrit un llibre sobre Girona.

El vaig conèixer i el vaig anar a veure més d'una vegada. Xerràvem i em donava consells. Em deia: "No es vengui mai la botiga, vostè. Faci com en Foix! Faci versos, que ja m'han dit que els fa molt bé, els diumenges, com fa el senyor Foix, però no es vengui mai la botiga". Ja ens l'havíem venuda, de fet. "Si vol beure, que no li recomano, no es destrossi l'estómac amb els infectes conyacs nacionals, begui whisky", i baixant la veu, afegia: "Es pixa tot". És un gran consell que em va donar Pla i l'he seguit. El meu llibre de Girona va ser culpa d'en Xavier Folch, va ser un encàrrec.

En aquest darrer llibre hi tens una conversa, amb Pla...

Sí, de fantasmes. Jo anava a sopar a casa, a sopar bé, i ell es quedava a sopar patata i col i una lluça. Tampoc és que a casa féssim sopars pantagruèlics, però sí que es menjava més bé que als maristes...

Què és el que més t'agrada de l'escriptura d'en Pla?

El lirisme, quan s'hi atreveix. Després frena i diu un parell d'atzagaiades per baixar el to ràpidament, no ens penséssim que és poeta. Quan és bo és quan fa aquestes descripcions líriques. Per exemple, a *Les hores* hi ha meravelles. Recordo una descripció del vent de quaresma i del Montgrí de color d'espígol tendre. Això, si no ets un poeta, no pots arribar a fer-ho mai. La manera que té d'adjectivar.
Al llibre de *Girona* vaig descobrir que tenia una descripció que surt directament d'un poema de Baudelaire. Quan descriu l'interior d'un pis del carrer de Ciutadans, parla dels miralls enterbolits i les fustes polides. Són tres o quatre imatges que surten de Baudelaire.

També és un personatge que has fet sortir en el teu teatre.

Sí, l'he fet sortir en un poema i en dues obres de teatre, una dedicada a ell exclusivament: *El Dia dels Morts*, que segons l'Albertí és la meva obra més bona i és possible que tingui raó. És un personatge que per a mi és important.
El vaig anar a veure al mas diverses vegades, el trobava a l'Hotel Empordà de

Figueres i l'anava a saludar. Ell estava a la seva tauleta, la primera entrant a la dreta, menjant sopa de farigola. "Segui, segui". Un dia li vaig explicar que havien entrat a robar al pis de la tia Carmen, al carrer Nou, i ell li va explicar a en Valls, que va fer aquell llibre *Allò que Josep Pla no va escriure*, "Fixi's, fixi's què m'ha explicat el senyor Comadira. Han entrat a robar al carrer Nou, imagini's, al carrer Nou. On anirem a parar!". Suposo que em tenia una certa simpatia pel fet de ser d'una botiga del carrer Nou.

L'hort de les oliveres és una obra important.

L'hort de les oliveres la vaig escriure quan van fer l'Albertí director del TNC. Em va encarregar una obra grossa: sala gran, 10 personatges, 10 actors.

Allà vas dir el que vas voler del país.

Sí, allà em vaig posar les botes i vaig dir: "Aquí ho teniu".

Falta estrenar *Els fills*.

Aquesta és l'única que no he escrit per encàrrec, que és la que queda per estrenar. És molt estranya. No crec que tingui mai cap èxit. Són quatre joves, tres nois i una noia, que es troben esperant la barca de Caront. Tots quatre s'han suïcidat. I expliquen les seves vides, qui eren els seus pares i d'on venen. És una crítica de la burgesia catalana, de la burgesia aquesta lletraferida, traductors, els lingüistes, aquesta Catalunya una mica carrinclona. També parlen de Ferrater, que és el seu ídol, perquè també es va suïcidar, no pas perquè els agradi molt. És una obra difícil de fer perquè no passa res, simplement són històries narrades que es van barrejant. Pròpiament no hi ha acció, a part de l'acció personal de cada actor que explica el seu suïcidi.

Escrius teatre de la mateixa manera que poesia?

No, és diferent. Has de remenar moltes veus, no és una concentració tan puntual en la paraula, sinó que és una concentració més de conjunt, de correspondències. Pel que fa a la llengua sí que és igual. Potser és una mica menys exigent en el sentit mètric i líric perquè el teatre ja no és escrit en vers, tot i que a mi m'agrada escriure el teatre amb aquest vers especial que he copiat de Bernhard. Busco que funcioni el diàleg. Voldria que el grau d'exigència del teatre fos el mateix que el de la poesia, com també ho és el dels articles, però és un altre gènere. Cada gènere té les seves llibertats i les seves exigències.

Parlem de la pintura, que és molt important. De fet, ets pintor.

Sí, la pintura és molt important. És un altre llenguatge que sempre m'ha fascinat, sempre m'ha agradat molt i per això vaig estudiar història de l'art. M'he passat la vida visitant museus i mirant quadres, i potser m'hi he dedicat poc perquè he hagut de fer moltes altres coses. L'escriptura m'ha xuclat temps, no parlem del teatre, els articles i les col·laboracions amb els arquitectes, fins i tot la poesia, tot això m'ha robat molt de temps.

En Fita ha sigut important en la teva vida.

Sí. A mi la seva obra ara no és que m'interessi molt perquè és massa variada. Un dia li vaig dir: "Quien mucho abarca, poco aprieta" i em va contestar al revés "Quien mucho aprieta, poco abarca". Què és més important? En Fita tenia un gran talent, dibuixava molt bé i coneixia l'ofici. Així, sabia molt de picar pedra, per exemple. I en comptes de fer escultura en pedra, perdia el temps, com li deia jo, fent emmotllats de ciment. Volia ser modern.

"Després gràcies a l'escoltisme, vaig començar a llegir Maragall i vaig veure que el català lligava molt més bé amb el meu món, sobretot amb el Pirineu, *Les Pirinenques* de Maragall m'agradaven moltíssim."

“...són els colors que m’agraden a mi. En Raimon Maragall, de la sala Maragall, em deia: “Per què pintes amb aquests colors tan violents?”

I els motius dels teus quadres?

Ja fa temps que vaig deixar de dibuixar la figura humana, segurament perquè vaig avorrir la humanitat (*riu*). Buscant primer una concreció geomètrica que m’interessava vaig començar a pintar caixes de cartró i escales, volums geomètrics, arcs, i coses d’aquestes, i després va sortir la naturalesa: els arbres, les muntanyes, les serralades. Això no vol dir que algun dia no em posi a pintar odalisques. Massa gran, als vuitanta anys. És clar que Matisse en va pintar fins a la mort.

Pintes amb uns colors molt identificables.

No ho sé, són els colors que m’agraden a mi. En Raimon Maragall, de la sala Maragall em deia: “Per què pintes amb aquests colors tan violents?”.

Has treballat tota la vida per la llengua.

No pas d’una manera conscient quan vaig començar a escriure. A partir d’un moment sí, perquè quan veus el panorama, alguna cosa has de fer i t’has d’esforçar per intentar ajudar a salvar la situació. Ara, quan vaig començar no, perquè el català ja sabíem que havia d’acabar bé perquè en Franco es moriria i tot serien flors i violes.

Vols dir que és mort?

No, de fet no. Aquest és el problema. Em preocupa la llengua. Veig que cada vegada està més contaminada. Però hi ha aquests joves que són molt optimistes que creuen que el català canviarà i continuarà.

Potser ens salvaran els poetes, com sempre.

Potser sí, els joves. Els no tan joves ja han fet el que havien de fer.

Quins escriptors catalans t’interessen?

En Toni Sala, per exemple. Crec que és molt bo. Té una consciència lingüística, se’n preocupa. En Toni és un gran valor. És molt lluitador i és un gran lector de la tradició. Fa articles parlant de Ruyra, Gaziel, Víctor Català..., i sempre té un punt de vista que no t’esperaves. En Serés. La Barbal ja no és tan jove, però escriu molt bé, té una llengua molt viva, tradicional. En Raül Garrigasait. Sé que em descuido algú.

La traducció ajuda a escriure poesia?

Sí, perquè veus l’*intríngulis* del que fan altres poetes. Sobretot traduir de l’anglès, que per a mi és difícil perquè no el sé. El sé en un nivell molt rudimentari. Però traduir de l’italià, per exemple, traduir Leopardi, evidentment que ajuda, perquè Leopardi, com deia Pla, utilitza una gramàtica d’acer, veus quines coses sintàctiques fa i a vegades t’ajuda a tu. En aquest últim llibre, hi ha un parell de construccions que són molt llatinitzants, que no sé si són directes de Leopardi. Hi ha un poema que acaba “sobre la mar oscil·la”, amb el verb al final de l’oració, això és un llatinisme, evidentment. O bé, un altre que comença “No per paisatges estranys vagarejo”. Començar així és una construcció que no és habitualment catalana. Els catalans diríem “No vagarejo per paisatges estranys”. Aquest tipus de coses últimament em diverteixen. ❊

Ajuntament de Girona